

A GdO lapja a Társaság nyári sheffieldi kongresszusára tekintve két írást is az angol orgonaépítészetnek szentel. Stephen Bicknell tanulmánya az *angol katedrális-orgona* történetét ismerteti, mely elválaszthatatlan a nagymúltú angol kóruskultúrától.

A reformáció kora előtt a szigetországban általában egymanuális, meglehetősen kicsiny hangszereket készítettek, ezekben sem nyelvek, sem mixtúrák, de többnyire még aliquotok sem voltak. A XVI. század közepének vallási küzdelmei, majd az 1642-ben kitört polgárháború szinte teljesen megsemmisítette az orgonaépítő ipart; az csak 1660 után, a monarchia restaurációját követően hazatelepült orgonakészítők tevékenységével lendült fel ismét. A kontinentális, leginkább német, holland és francia hatásoknak köszönhetően a XVII-XVIII. század fordulójára kialakult az angol orgona hárommanuális alaptípusa, főművel (Great), pozitívval (Chaire) és echoművel (Echo). A hangszerekbe immár mixtúrákat és nyelveket is építettek, de az önálló pedál csak a XIX. század közepétől terjedt el. Igen korán, már a XVIII. század elején népszerűvé vált viszont a redőnyszekrény, ebbe a jobbra diszkantmanuálként készített korábbi echoművet helyezték (Swell). Míg a városi plébániatemplomok hangszerei a nyugati karzaton kaptak helyet, addig a székesegyházi orgonák a kórus stallumai közelében a szentélyrekesztő tetejére vagy a fő- és mellékhajó közé kerültek.

A XIX. század közepétől századunk 30-as éveii tartott az angol orgonaépítészet virágkora, melynek kibontakozásában jelentős szerepet játszott a kollégiumi és székesegyházi kórushagyományok újraéledése valamint a nagyvárosi hangversenytermekben kibontakozó orgonakonzert-élet. Az ekkor már alapvetően szimfonikus hangzásvilágú hangszerekbe a főművel egyenrangú nagy redőnyművet készítettek, a pozitív jelentősége azonban csökkent: szólóregiszterek és halk kísérőváltozatok kaptak helyet rajta. Nagyobb orgonák negyedik manuáljára általában egy szólómű került, rajta többek között a már a XIX. század 30-as éveitől épített magasnyomású trombitával. Ezen általános jellegzetességeken belül azonban az egyes üzemek – így Willis, Hill, Harrison & Harrison és mások – saját stílust alakítottak ki.

A nagy gazdasági világválság és a II. világháború kitörése az angol orgonaépítést olyan súlyos válságba sodorta, melyet többé nem hevert ki. A háborút követő időben egészen az 50-es évekig nem mutatkozott érdeklődés a klasszikus (barokk) orgonaépítészet iránt, mechanikus traktúra és zárt orgonaházak építése pedig csak a 70–80-as évektől tapasztalható. E változások azonban alig érintették a székesegyházakat, melyek zenei gyakorlata továbbra is főként a viktoriánus és edwardiánus idők repertoárjára épít. A XIX. és korai XX. századi orgonák – kiváló minőségüknek köszönhetően – a legtöbb helyen ma is szolgálják a liturgiát, rajtuk kevés nyomot hagyott a neobarokk orgonamozgalom.

Uwe Czubatynski írása egy múlt századi német „kismester”, a havelbergi dómorgonista, *Carl Friderich Engelbrecht* (1817–1879) orgonaszerzői munkásságát ismerteti. Josef Miltschitzky beszámolójában az egy évtizede alapított hohenpeißenbergi *Riegner & Friedrich orgonaiüzem* tevékenységét méltatja. Uwe Pape cikke a *berlini orgona-adatbankot* mint a számítógépes orgonanyilvántartás lehetséges modelljét ismerteti. Ez a korunkra talán legjellemzőbb gépezet mára az orgona-történeti és műemlékvédelmi munkának is alig nélkülözhető eszköze lett.

Az „*orgonaportré*” rovatban ezúttal öt instrumentumról olvashatunk, így a londoni (Whitchurch) Szent Lőrinc-templom Händel-korabeli, most restaurált és kiegészített hangszeréről, valamint Bad Reichenhall Szent Zénó-temploma 1899-ben készült pneumatikus Maerz-orgonájának (II/23) felújításáról. A továbbiakban ismertetett három új hangszer egyike 1989-ben a hong-kongi kultúrközpontba épült (IV/93, Rieger/Schwarzach) az angol szimfonikus orgonatípus vonásait is vállaló – de természetesen mechanikus játszótraktúrájú – univerzál-orgonaként. Louis-Alexandre Cluquot egyik 1734-es orgonájának kópiáját 1994-ben készítette el két német és egy francia orgonaépítő. A hangszer a kelet-frízföldi Stapelmoor Szent András-templomának az 1840 körüli évekből származó, klasszicizáló orgonaházában helyezték el. Jürgen Ahrend készítette azt az új orgonát (II/17), mely a müncheni Német Múzeum hangszergyűjteményét gazdagítja.

A lap *szemlerovatából* többek között két, Liszt orgonás munkásságával foglalkozó könyvről értesülhetünk; az egyik Michael Heinemann disszertációja „*Die Bach-Rezeption von Franz Liszt*” (Köln, Studio, Verlag Schewe 1995. 275 o.) címmel, a másik Odile Jutten munkája: „*Le Prélude et Fugue sur B.A.C.H. de Franz Liszt. Genese d’une interpretation*” (Paris, Editions Zurfluh 1994).

Österreichisches Orgelforum 1994/1, 1994/2–1995/1

A lap az azonos nevű osztrák orgonás egyesület folyóirata, évente 2–3 – olykor összevont – számmal jelentkezik, számonként mintegy 60 oldalas terjedelemben. A kiadvány nemcsak az osztrák és a külföldi orgonás közéleti eseményeket, évfordulókat, aktuális témákat követi nyomon, hanem természetesen tudományos igényességű rövidebb-hosszabb szakcikkek is olvashatók benne. Egy-egy jelentősebb témakörben (ilyen volt például Franz Schmidt pozsonyi születésű bécsi zeneszerző munkásságának ismeretése halálának 50. évfordulóján) tematikus számok jelennek meg. A legutóbb kiadott két szám is egy-egy nagyobb témát jár körül.

A korábbi füzet (94/1) egy a múlt évben publikált könyvből (*Roman Summereder: „Aufbruch der Klänge. Materialien, Bilder, Dokumente zu Orgelreform und Orgelkultur im 20. Jahrhundert”*. Helbling-Verlag, Innsbruck 1995) adott előre ízelítőt. Az osztrák orgonista szerző a kötet tíz fejezetében századunk orgonaépítészeti és előadói irányzatait, mozgalmait mutatja be, kitérve azok művészeti és ideológiai hátterére is. E gazdag anyagból a folyóirat a VII. fejezetet (*Aspekte des Orgelspiels und der Interpretation im 20. Jahrhundert*) közli, mely a század főbb orgonás előadói törekvéseit tárja az olvasó elé Straube utóromantikus felfogásától kezdve a haarlemi iskola (elsősorban Anton Heil-

ler és Gustav Leonhardt) tevékenységéig. Bár a szerző – könyvének az alcímében is jelzett dokumentatív jellegéhez híven – többnyire tartózkodik az értékeléstől, a munka mégis izgalmas olvasmány. Az egyes események, nézetek lényegre törő leírását jól válogatott idézetek, dokumentumok teszik színessé s egyben hitelesítik is azokat. A ma orgonistája előtt lapról-lapra haladva fokozatosan tárul föl az a sokszínű hagyomány, melyre tanárai, kollégái és saját – egymástól olykor markánsan különböző – játéktípusa épül, melynek ki ezt, ki azt a részét érzi magáénak. Az eszmények összeütközése során tett nyilatkozatok között azonban olykor általános érvényű megállapítások is fellelhetők. Paul Gerhardt (1867–1946) zwickaui orgonista, az akkor épp divatozó objektív előadásmód heves ellenzője írja például 1939-ben: „[...] A fiatal orgonista-generáció táborában szívesen sáncolják el magukat orgonatörténeti-teoretizáló körök vezetése alatt [olyanok], akik a klasszikus orgonazene léttel megformálására saját maguk képtelenek, és ezt a régi mesterek állítólagos »objektivitásával« leplezik. [...] Ami évek óta az orgonahangversenyeken és a rádióban hallható, az arról tanúskodik, hogy csak kevés előadó képes a hallgatónak valamit zeneileg mondani vagy nyújtani. A legtöbb [előadás] erőtlen, száraz, színtelen, egyhangú [...], sok közülük egyenesen lélektelen és unalmas, anélkül, hogy világossá tenné a mű szerkezetét [...], élő lendület, fokozás és csúcspont nélkül. [...] De mit is akarunk mi: »stílusváltozás« – hallani minden sarkon – és: »az új művészet mindent megváltoztatott!«” Az olykor kíméletlen ideológiai küzdelmekről értesülve és a egyes irányzatok rövid életét látva az olvasót önkéntelenül is alázat tölti el; érzi saját álláspontjának viszonylagosságát s nyitottabbá válik más nézetek jogosultságának elfogadására. A további, részletesebb tájékozódást gazdag irodalomjegyzék segíti.

A lap következő, összevont száma (1994/2–1995/1) Holger Gehringnek a német romantika orgonazenéjéről írt és a lübecki zeneművészeti főiskola egyházzenei tanszékére 1994-ben benyújtott diplomamunkáját közli – a folyóirat részére átdolgozott változatban („Deutsche Orgelmusik der Romantik”). Míg a barokk zene korabeli előadási gyakorlatáról számos, tudományos igényű, történeti forrásokon alapuló szakmunka áll rendelkezésünkre, addig a most megjelent dolgozat egy e szempontból még alig kutatott korszakot vizsgál. A XIX. századi német orgonazene sokféle szellemi áramlathoz kapcsolódik, így a – gyakran még azonos időben is keletkezett – művek és a hozzájuk kötődő előadói hagyományok jóval kevesebb közös vonást mutatnak, mint például a korabeli francia orgonaiskola alkotásai. Ezért a tanulmány külön-külön tárgyalja a kor jelentősebb orgona-komponistáinak (Brahms, Hesse, Liszt, Mendelssohn, Merkel, Reubke, Rinck, Ritter és Schumann) ilyen irányú munkásságát. Az egyes szerzők orgonás kapcsolatainak, tevékenységének általános jellemzésén túl az írás közli azon hangszeres leírását is, melyeket a komponisták rendszeresen használtak, illetőleg amelyek az egyes művek keletkezésére hatással lehettek. Külön fejezet foglalkozik a regisztrálás kérdéseivel, végül – ugyancsak korabeli forrásokra építve – az előadói gyakorlat (tempó, artikuláció, agogika) általános egyedi jellegzetességeivel. A gazdagon illusztrált dolgozatot 137 tételből álló irodalomjegyzék zárja.

Enyedi Pál